

Atadjonova Dinora Ulug'bekovna

Urganch davlat pedagogika instituti

maktabgacha ta'lim kafedrası

dotsenti (PhD)

dinoraatadjanova@gmail.com

O'ZLASHTIRMOVCHILIKKA OLIB KELUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'quvchilarda uchraydigan o'zlashtirmovchilik muammosining psixologik-pedagogik jihatlari yoritilgan. O'zlashtirmovchilikni keltirib chiqaruvchi omillar tahlil qilinib, ularni bartaraf etishning samarali usullari hamda profilaktik choralar ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, maqolada ta'lim jarayonida o'quvchilarga individual yondashuv, motivatsiyani oshirish, ota-ona va pedagog hamkorligini yo'lga qo'yish zaruriyati asoslab berilgan. Tavsiya etilgan metodik va psixologik yondashuvlar o'quvchilarning o'quv faoliyatini faollashtirishga, o'zlashtirish darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: o'zlashtirmovchilik, psixologik omillar, profilaktika, motivatsiya, individual yondashuv, o'quv faoliyati.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, ПРИВОДЯЩИЕ К НЕУСПЕВАЕМОСТИ, И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Аннотация. В данной статье освещаются психолого-педагогические аспекты проблемы неуспеваемости, наблюдаемой у школьников. Проанализированы причины неуспеваемости и предложены эффективные способы её устранения, а также профилактические меры. Кроме того, в статье обоснована необходимость индивидуального подхода к учащимся, повышения мотивации, налаживания сотрудничества между родителями и педагогами в образовательном процессе. Предложенные методические и психологические подходы способствуют активизации учебной деятельности и повышению уровня успеваемости учащихся.

Ключевые слова: неуспеваемость, психологические факторы, профилактика, мотивация, индивидуальный подход, учебная деятельность.

PSYCHOLOGICAL FACTORS LEADING TO UNDERACHIEVEMENT AND WAYS TO OVERCOME THEM

Abstract. This article highlights the psychological and pedagogical aspects of underachievement commonly observed among students. It analyzes the causes of underachievement and presents effective methods for its elimination, along with preventive measures. The article also emphasizes the need for an individual approach to students, increasing motivation, and establishing collaboration between parents and educators within the educational process. The recommended methodological and psychological approaches aim to enhance students' learning activity and improve their academic performance.

Keywords: underachievement, psychological factors, prevention, motivation, individual approach, learning activity.

Hozirgi kunda ta'lim tizimidagi eng dolzarb muammolardan biri — bu o'quvchilarning o'quv faoliyatida past ko'rsatkichlarga ega bo'lishi, ya'ni o'zlashtirmovchilikdir. O'zlashtirmovchilik nafaqat o'quv dasturlarini o'z vaqtida o'zlashtira olmaslikni, balki

o'quvchining psixologik holati, motivatsiyasi va shaxsiy xususiyatlaridagi muammolarni ham o'zida aks ettiradi. Bu holatning ildiz sabablari ko'p qirrali bo'lib, ayniqsa psixologik omillar alohida e'tiborni talab etadi.

O'zlashtirmovchilik — bu o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishda muayyan qiyinchiliklarga duch kelishi natijasida o'quv faoliyatining past darajada bo'lishi holatidir. Bu jarayonda o'quvchining shaxsiy psixologik holati, bilish jarayonlari (xotira, tafakkur, e'tibor, idrok) va emotsional barqarorligi muhim o'rin tutadi. Demak, o'quv faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan psixologik omillarga bog'liq.

O'quvchilarni o'zlashtirmovchilikka olib keluvchi asosiy psixologik omillar quyidagilar bo'lishi mumkin:

1. Motivatsiya yetishmovchiligi O'quvchining bilim olishga bo'lgan ichki ehtiyoji past bo'lsa, u darslarga befarq bo'ladi, faol ishtirok etmaydi. Rivojlanmagan o'quv motivatsiyasi o'zlashtirish darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

2. Emotsional holat va stress Qo'rquv, xavotir, o'ziga ishonchsizlik kabi salbiy emotsional holatlar o'quvchining bilish faoliyatini sustlashtiradi. Oilaviy muammolar, o'qituvchidan qo'rquv yoki sinfdoshlar bilan nizolar ham bunga sabab bo'lishi mumkin.

3. Shaxsiy individual xususiyatlar Har bir bola o'ziga xos shaxsiy va temperament xususiyatlariga ega. Ba'zi o'quvchilar labil (tebranma), boshqalari esa inert (sust) bo'lishi mumkin. Tez charchaydigan, sust e'tiborli yoki passiv tafakkurli o'quvchilarda o'zlashtirish darajasi past bo'ladi.

4. Bilish jarayonlarining rivojlanmaganligi E'tiborning tarqoq bo'lishi, xotira hajmining kichikligi, tafakkurda mantiqiy bog'lanishlarning yetishmasligi kabi psixik funksiyalar sust rivojlangan bo'lsa, bu o'quv faoliyatida katta to'siqlarga olib keladi.

5. O'qituvchining shaxsiyati va uslubining salbiy ta'siri O'qituvchining haddan ortiq talabchanligi, qo'pol muomalasi yoki pedagogik yondashuvdagi xatolar o'quvchida salbiy emotsional holatni keltirib chiqaradi. Bu esa bilim olish jarayoniga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatadi.

6. Ijtimoiy-psixologik muhit Oila muhiti, maktabdagi sinf jamoasi bilan bo'lgan munosabatlar, o'qituvchi-ota-ona hamkorligi o'quvchining psixologik holatini belgilab beradi. Salbiy muhitda bo'lgan o'quvchilarda ko'pincha o'zlashtirmovchilik kuzatiladi.

O'quvchilarda o'zlashtirishdagi muammolarni hal etish uchun quyidagi samarali yo'llarni ko'rsatish mumkin:

1. Individual yondashuvni ta'minlash Har bir o'quvchining shaxsiy xususiyatlari, bilim darajasi, psixologik holati inobatga olinishi kerak. Differensial yondashuv asosida dars tashkil etilsa, har bir o'quvchi o'z imkoniyatiga yarasha rivojlanadi.

2. Ta'lim motivatsiyasini oshirish O'quvchilarda bilim olishga qiziqish uyg'otish, ularda muvaffaqiyatga erishish istagini shakllantirish zarur. Rag'batlantirish, interaktiv metodlar, o'yinli va ijodiy yondashuvlar motivatsiyani kuchaytiradi.

3. Psixologik-pedagogik yordam ko'rsatish Maktab psixologi va ijtimoiy pedagog tomonidan o'quvchining emotsional holati, o'ziga ishonch darajasi, o'qishga bo'lgan munosabati o'rganilib, kerakli maslahatlar va korreksion mashg'ulotlar o'tkazilishi zarur.

4. Ota-ona bilan samarali hamkorlik O'zlashtirmovchilikni bartaraf etishda oilaning roli katta. Ota-onalar farzandining o'quv faoliyatini muntazam nazorat qilishi, unga mehr va e'tibor bilan yondashishi kerak.

5. Ta'lim metodikasini takomillashtirish An'anaviy dars usullaridan tashqari, zamonaviy interaktiv, texnologik va kompetensiyaviy yondashuvlar o'quvchining faol ishtirokini ta'minlaydi, mustaqil fikrlashga undaydi.

O'zlashtirmovchilikning oldini olish, uni erta aniqlab, muammoni chuqurlashib ketmasdan hal etish uchun quyidagi profilaktik choralar tavsiya etiladi:

1. Dastlabki sinflardan diagnostika ishlarini olib boorish O'quvchilarning bilish qobiliyatlari, psixik rivojlanish darajasi va emotsional holati muntazam baholab borilishi lozim.

2. Ijobiy sinf muhitini yaratish O'quvchilar orasida sog'lom raqobat, do'stona munosabatlar va o'zaro hurmat muhitini shakllantirish kerak. Bu ijtimoiy moslashuvga yordam beradi.

3. O'qituvchilarning psixologik savodxonligini oshirish O'qituvchilar o'quvchilarning ruhiy holatini to'g'ri baholay olishi, individual yondashuvni amalga oshira olishi zarur. Buning uchun malaka oshirish kurslari va treninglar o'tkazilishi lozim.

4. Ijtimoiy-iqtisodiy omillarni hisobga olish Kam ta'minlangan, nogironligi bor yoki ijtimoiy xavfli guruhga mansub o'quvchilarga alohida e'tibor qaratilishi kerak.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, o'zlashtirmovchilikka olib keluvchi psixologik omillarni aniqlash va bartaraf etish o'quvchilarning o'quv faoliyatini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Buning uchun psixologik diagnostika vositalaridan foydalanish, individual yondashuvni kuchaytirish, motivatsiyani oshirish va ijobiy emotsional muhit yaratish zarur. Bundan tashqari, o'zlashtirmovchilikni bartaraf etish va uning oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar tizimli va kompleks tarzda olib borilishi zarur. Bunda pedagogik yondashuvlar bilan bir qatorda psixologik, ijtimoiy va metodik jihatlar ham muvofiqlashtirilgan bo'lishi kerak. Har bir o'quvchi – bu o'ziga xos individual dunyo, unga mehr, sabr va to'g'ri yondashuv orqali katta yutuqlarga erishish mumkin. Bu esa ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Ta'lim jarayonida o'qituvchi, psixolog va ota-onalarning hamkorlikda ishlashi orqali bu muammoning oldini olish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova V.A. **Pedagogik va yosh psixologiyasi**. – Toshkent: O'qituvchi, 2002.
2. Saidov S.S. **Psixologiyada shaxs muammosi**. – Toshkent: Fan, 2005.
3. Hasanboyeva O.M. **Pedagogik psixologiya**. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2017.
4. Jalolov J.J. **Pedagogika: Umumiy, yosh va pedagogik psixologiya asoslari**. – Toshkent: NMIU, 2020.
5. G'ofurov K., G'ulomova M. **Ta'lim motivatsiyasi va o'quv faoliyatida rag'batlantirish usullari** // "Psixologiya va hayot" jurnali, 2019, №3.
6. Muminova M.A. **Maktab psixologiyasi asoslari**. – Toshkent: IQTISOD-MOLIYA, 2021.
7. Yusupova M.T. **O'quvchilarda o'zlashtirish darajasiga ta'sir qiluvchi omillar** // "Xalq ta'limi" jurnali, 2020, №4.
8. Vygotskiy L.S. **Pedagogik psixologiya**. – Moskva: Prosveshcheniye, 1991.
9. Bo'ronov N. **Pedagogik diagnostika va o'quvchilarning yutuqlarini baholash**. – Toshkent: TDPU, 2018.
10. Nurullaeva D. **O'quvchilarning o'quv motivatsiyasini shakllantirishda psixologik yondashuvlar** // "Ilm-fan va zamonaviy ta'lim" jurnali, 2021, №6.